BITI ČOVEK

- seminarski rad -

Čičovački Predrag
student prve godine
Filozofskog fakulteta
u Beogradu
grupa filozofija
mart - april 1980. god.

Biti čovek

Šta je svemir? Šta je večno? Šta je vreme? Šta je prostor? Šta je bivstvujuće? Šta uopšte bivstvuje?

Misterija sveobuhvatnog bivstvovanja zanosi i zavrsava ljudske misli. Sveobuhvatnost, svemir, to je zaista misterija, velika koliko i on sam. Unutar te misterije smo i mi, ljudi, zajedno sa nama i naš mali čudni ljudski svet. Ali, u čemu je problem? Reći: 'Ljudi, ti, ja", to zvuči sasvim poznato, razumljivo i jasno. A da li je stvarno tako? Šta ja znam o ljudima? Znam njihova imena, znam kako izgledaju, znam čime se bave, a ako sam sa nekim prisniji onda mogu predvidim kako će se ponašati u odredenom tipu situacije. Da li je to neko znanje? Najčešće ne znam mnogo ni o njihovoj telesnoj konstituciji, njihovim željama koje ne ispoljavaju verbalno ili svojim postupcima, dobar deo, verovatno najveći, njihovih misli, znanja, shvatanja, mogućnosti prodora u samu srž problema, volje koja je pri tome uložena...

Šta je čovek: leptir bez krila, sunce bez sjaja, bolna nemoć prirode, ili budući gospodar svemira, erupcija koja ruši sve prepreke pred sobom, svrha cele evolucije? I čovek je misterija, ali koju prvo treba pokušati rešiti? Ko me ili čemu prvo da se okrenem u svom ispitivanju: sebi ili svemiru? I čovečanstvo i svemir me proživljuju.

Sklon sam mišljenju da čovek prvo treba da shvati i sazna sebe samog. Ja - to je nešto što treba da mi je najsopstvenije, najbliže, najstvarnije. Ali to ja, to je u isto vreme i svemir, tačnije ,jedan njegov deli'. Ali, svemir, to nisam samo ja, to je i nešto daleko, ponekad čak nenaslutivo nepoznato. Kako ću ga istinito pojmiti, ako ne pojmim sebe? Već i sama pomisao na svemir nosi u sebi neku odbojnost nesaznatljivog koja ostavlja gotove bez nade u moguće saznanje, ali , sa druge strane ta velika zagonetka nas je gurnula u sebe i prosto nas neodoljivo mami da iskušamo svoju ljudsku moć. Ali to

što svemir u svojoj veličini deluje tako odbijajuće na svaki pokušaj saznanja ne treba shvatiti tako da se svaka metafizika proglasi nemogućom, a svaki dosadašnji umni pokušaj objašnjavanja složene strukture svemira besmislenim promašajem u nizu sličnih, već kao pokušaj uma, onoga što je kod čoveka najuzvišenije, da shvati ono što je najuzvišenije, kao nemirenje čoveka sa slabošću i neznanjem. Ono što mnogi nazivaju "svojstvenom ljudskom besmislicom", a to je čuđenje neznanja pred onim što bivstvuje, po meni je samo dokaz i putokaz gde treba usmeriti svoje saznajne napore, gde je ono što je istinski vredno saznanja i ljudskog truda, pa i ne može biti lako saznato. To što neka riba ne živi na površini mora ne znači da ne živi negde u morskim dubinama. Lako je konstatovati ono što je na površini, ali je teško zaroniti u dubinu. To što mnogi ne žele, ne mogu i ne znaju da rone dije dokaz ni razlog da se veruje da to niko nije učinio, niti da se to uopšte može učiniti. Do onoga što je zaista vredno još niko nije došao lako.

Možda se u metafizičkim spekulacijama ne bi toliko lutalo, ponekad i nagađalo da se krene u takva istraživanja tek sa obrazovanjem čvrstih i pouzdanih osnovnih postavki, temelja svih daljih spekulativnih istraživanja. Meni izgleda sasvim mogućim da temelj daljih i verovatno težih istraživanja bude samospoznaja. Pri tom mislim na svesnu, duboko prodiruće misleno analizu sopstvenih postupaka, osećanja, želja, misli, sposobnosti, znanja. Tek kad čovek počne tim e da se bavi shvati koliko je sam sebi nepoznat.

Ljudi su učinili sve da nikada ne ostanu sami, da nikada ne moraju da postanu svesni kaveza svoje ljudske prirode. Trenuci bezizlazne samoće ih duboko unesrećuju. Trebalo bi da bude obrnuto - da im stalno teže, da bi postali svesni istinskog ja.

Ko sam ja? Kakva je moja ljudska moć: besmisao ili svrha? Besmisao - krije li se šta iza te reči osim tupog i neugodnog odjeka? Nije li besmisao ova sulud zbrka i kovitlac beogradskih ulica i bu-

levare? Nisu li besmisleno ove reklame koje pozivaju na prvoklasan provod za malo novca, pa i sam novac za koga bi se, nažalost, pre moglo reći da vlada svetom nego um, nije li sve to čista besmislica? I ljudi koji se sa uvek obnovljenom energijom najvećom brzinom survavaju u bezdan samozaborava, da su prethodno već naučili elegantno držati cigaretu, da su već odavno sklopili prisno prijateljstvo sa čašicom i kaficom, naravno elegatno obučeni po poslednjoj modi sa automobilom na kredit i negde u sebi duboko potisnutim istinskim ja, kome nije dozvoljeno da izbije bar pred drugim ljudima - zar nije sve to čaka jadno? Najviše ne žalosti što će svoju decu vaspitavati isto tako. Pococi naši - vrline javne!

Ali, stanje nije samo danas takvo. Čak i u idealnoj Grčkoj je bilo slično sa većinom ljudi, samo su sredstva za samozaborav bila drugačija. Velika većina ljudi je takva, za im to izgleda sasvim normalno i dobro. Oni to prihvataju bez mnogo razmišljanja i pronalaze u tom svrhu, smisao. Ali, postoji i drugačije shvatanje smisla. Možda ljude zavarava to što im je za raspolinjavanje potrebno sedamdesetak godina u proseku.

I baš stav prema konačnom raspolinjavanju, biološkoj smrti, može u mnogome da pokaže i rasvetli čovekov shvatanje života, njegovog smisla ili besmisla, čovekova težnje, razmišljanja i nade.

Ljudska smrt je sasvim običan fenomen koji je rezultat prirodnih procesa starenja ili nesrećnih slučajeva, bolesti itd. To je tako čest fenomen da ljudi obično ne obraćaju pažnju na njega. Ali smrt drugih nam ili poznatih bića izaziva u nama različita osećanja, navodi na razmišljanje... Ne dešava se, nažalost, tako retko da se nečiji neosporni kvaliteti i različite vrednosti i sklonosti uoče tek posle njegove smrti. To je verovatno zato što su ljudi suviše zaokupljeni sopstvenim interesima, a misle da su dovoljnu pažnju poklonili onima koji je zaslužuju. Zato ljudi najčešće objektivno ocene ono što je vredno tek kad to izgube.

Često sam, posle smrti poznatih ljudi ili posle nekih katastrofa u kojima je veće ljudi nastradalo, čuo reći: "Sudbina je tako htela". Čini mi se da je to ista ona nemoć misli o kojoj je pisao Hegel objašnjavajući miteku misao. Zar nije to ista ona nerazvijena misao okružena velom tame i misterija, a nemoćna da prodre u njih da bih i shvatila i objasnila. Zašto je mnogima i danas još uvek potreban neki bog, večno biće za utehu nemoćnih smrtnika, epizodnih uloga na sceni koja se zove "Život"? Kad će se već ruke onih koji se mole i koje su usmerene ka nebu okrenuti prema zemlji na kojoj se živi i na kojoj treba uspešno rešiti najteže zadatke, na kojoj treba postati čovekom? Ah, većina ljudi će uvek krenuti krivim putem!

Mnoge ljude je strah pri pomisli na sopstvenu smrt. Odkud to? Smrt je neizbežna, približavajuća izvesnost svakog čoveka. Čovek se rađa bez svoje volje (osuđen je na život!), a najčešće tako i umire. Mislim da strah od sopstvene smrti dolazi od pretarane ljubavi prema sebi samom. Individua sama sebe stavlja u centar sveta, pravi neki svoj Geocentrični sistem, sve se vrednuje kroz prizmu ličnog interesa. Moji problemi su najvažniji problemi. Ne razumeju se drugi ljudi, a najčešće se to ni ne pokušava. Važno je kakav sam pred drugima. Sam sa sobom niti smem, niti hoću da se suočim. Neki od razloga što je tako su verovatno pomrčan sistem vrednosti, pogrešno obrazovanje i tehnička civilizacija. Tehnika uspeva da diktira način života. Ona stvara veštačke potrebe koje čovek prihvata kao da su neophodne, prirodne. Potrošačko društvo stvara ljude koji su u tanju da satima stoje u redovima za kafu. Čoveku su nametnute nove obaveze. To udaljava decu od roditelja i obrnuto. Deca vide košmar svojih roditelja i pronalaze različite načine da ga izbegnu, jer je to obećana budućnost. Zbog toga roditeljima deca postaju nerazumljiva, a roditelji sve ređe pronalaze slobodnog vremena za njih. To udaljava čoveka od čoveka.

Druga krajnost je samoubistvo. Motivi za izvršenje samoubistva su različiti, ali je najčešći nemogućnost da se podnese teret života. Teret - jer takvi ljudi stvore od svog života teret. Najčešće se tu radi o trenutnim, ali iznenadnim i intenzivnim krizamakoje je ipak moguće prevazići, ali se ne vide odmah načini za prevazilaženje tih kriza. Treba se boriti. Predati se bez borbe je bestidno i neljudski. Čovek padne, ali je mnogo važnije da ustane. Takva samoubistva osuđujem. Kod slučajeva samoubistva za ideale/je potrebno ispitati same ideale, kao i stvarnu potrebu da se žrtvovanjem. Opravdano je, na primer, samoubistvo u situaciji kada individua koja vrši taj čin čini to svesna da će svakako uskoro morati umreti i da će prethodno biti podvrgnuta teškim telesnim mučenjima.

Postoje shvatanja da je samoubistvo herojstvo. Ja se ne bih mogao saglasiti sa takvim mišljenjem. Život je čoveku manje dat, nego što mu je zadat. Svojim rođenjem čovek dobija zadatak da oblikuje svoj život, da ga učini najlepšim i najboljim što može. Tačno je da se neki rađaju sa više dara za to oblikovanje, ali to to nije odlučujuće. Tek volja i trud uloženi u to oblikovanje zajedno sa predispozicijama daju najlepše, uzorne oblike, kao što je Sokratov život. Život se oblikuje od prvih dana, pa do smrti. Neko napravi divan oblik, a drugi ne odmaknu daleko od početka. Čovek ima moć, potencijalnu moć, ali ona sama za sebe ne vredi mnogo.

Šta je čovek i šta on može? Kako je postao gospodar ove planete? Kako se izdigao iznad životinjskog sveta u kome je svakodnevno bio prinuđen da se bori za opstanak? Čini me se da je čoveka iz životinjskog sveta izdiglo ovo: mogućnost da menja svet i mogućnost da ga sazna, osmisli. Te mogućnosti uključuju u sebe stalnu težnju i moć da se svet menja i saznaje. Pod time čovek menja svet se zaista podrazumeva mnogo toga: čovekovo prilagođavanje uslovima koje je postavila priroda, čovekov rad, korišćenje prirodnih sirovina prvo neposredno, a zatim sve posrednije... Svesno ili nesvesno, sa znanjem šta čini ili obmanut svojim neznanjem, sve što je

činio, što čini i što će činiti, bilo da je sve to dobro ili loše, bilo da vodi njegovom vrhuncu ili samouništenju, a možda se te dve tačke i podudaraju, u osnovi je ipak izgleda ovo: on menja prirodu, ali - ona je opet priroda. Modifikovana je, ali je opet priroda. U osnovi promene sveta civilizovanog čoveka je misao koja je određena pogledom na svet. Svaki pokušaj promena i same promene imaju u sebi sliku sveta. Treba pronaći stvarnu, pravu sliku sveta, istinu. Pogled na svet je nešto što je svojstveno čoveku. Naravno, nije svaki pogled na svet filozofski, tj. promišljen, kritički, duboko spoznajni. Tako se pokazuje da je baš Weltanschauung primarniji, važniji. Baš taj pogled na svet, životni napori koji su uloženi da se pronađe istinski, je umnogome doprineo intelektualnom razvoju čovečanstva.

Da bi se čovek bavio što uspešnije filozofskim razmišljanjima, da bi mogao da im se posveti što više, da bi imao sve preduslove za to, čini mi se da je potreban život u vrlini. Određene sposobnosti i znanja se podrazumevaju za neophodne. Za mene je primer života u vrlini Sokratov primer.

Živeći u skladu sa vrlinom i bavaći se problemom istine sveobuhvatnog, čovek uviđa da postoji nešto što je vrednije od njega, od njegovog života. To vrednije je baš ono zbog čega se živi i što je cilj života. Uviđa se nužnost silovitog i neumitnog mehanizma prirode, uviđa se da je čovek samo karika u lancu na čije će mesto uskoro doći nova, druga karika. Život je ono što prestaje, ponovo će se vratiti u mrtvilo neorganskog. Živeće vredne misli (ako ih je čovek imao), pokušaji da se svet sazna i objasni, živeće misli koje su želele istinu da dosegnu, misli izdignute izvan sitnih interesa svakodnevnice, iznad svog egoističnog ja. Ostaće misao koja zna da smrt nije ni razlog za preteranu radost, ni preterani strah. Smrti ne treba težiti (jer ona dolazi sama), niti je po svaku cenu izbegavati. Ostaće uzor ljudskom rodu - priča o Sokratu. Zar

mogu nešto više i lepše da poželim nego biti kao Sokrat?

I šta je drugo Sokrat mogao i trebao da učini umesto onoga što je učinio? Umesto kazne za sebe, on je predložio ishranu u Pritaneju, umesto bekstva iz tamnice oj je izabrao nepravedno pogubljenje koje mu je odredio atenski narod, isti onaj narod koji mu je trebao biti toliko zahvalan. Ali, Sokrat je znao da njegove misli vrede više od njegovog tela i zato je naševši se u situaciji da bira između jednog i drugog izabrao ono vrednije - nije bacio ljagu na svoj život jer je traženje istine bilo njegov jedini mogući život. Da je molio atenske sudije, da je predložio veću globu i da su mu oni pošteli život, šta bi taj život bio? Otrcana, providna poza.

Ljudska priroda nije ni smisao, ni besmisao, ni nešto između te dve krajnosti. Ona je potencijal da se bude sve to, a individua je ta ok koje sve zavisi. Ona svojim životom postaje jedno, smisao, besmisao ili ono što je najčešće - ispreplitanje jednog i drugog.

Nijedno dete koje se rodi još nije čovek. Ono tek treba da postane. To nije lako. Treba se boriti tako da se nikad ne posustane. Biti čovek - to znači biti to od mladosti pa do smrti, to znači u svakom trenutku svog života moći bez strepnje stati ispred svog ja slobodan, samokritičan, objektivan, uvek željan mudrosti.